

SIKLÓS ANDRÁS

A magyarországi sajtó a forradalmak időszakában

1918—1919

A háborús sajtó

Az I. világháború a magyarországi sajtó számára, amely a háború előtt látszólagos és viszonylagos szabadságot élvezett, a súlyos megkötések egész sorát hozta. A háború kitörésekor, jó előre megalkotott törvények alapján,¹ a kormány azonnal ellenőrzés alá helyezte az időszaki sajtótermékeket, és ezzel kapcsolatos feladatok ellátására létrehozta a Sajtóbizottságot. A mind nehezebben beszerezhető papír elosztásának szabályozására megalakult a Papír-Bizottság és az Újságpapír Központ. Külön bizottság ellenőrizte a külföldi lapok behozatalát (Külföldi Sajtótermékeket Ellenőrző Bizottság) és a magyarországi sajtótermékek kivitelét (Könyvkiviteli Bizottság).

E különféle szervek legfontosabbika a Sajtóbizottság volt, amely eleinte a miniszterelnökségi sajtóiroda különítményeként, később a Hadifelügyeleti Bizottság sajtóalbizottságaként működött, és katonatisztekéből, a miniszterelnökségi sajtóiroda tagjaiból, az igazságügyminiszter küldöttjéből és más szakminisztériumok embereiből állt. A Sajtóbizottság a lapoknak „bizalmas” és „szigorúan bizalmas” utasításokban írta elő, hogy miről mit írhatnak.²

E tájékoztatók szerint tilos volt írni többek közt a hadsereg felszerelésének hiányairól, az élelmezési zavarokról, a spekulációról, a hadseregszállítók csalásairól, a gazdagok dőzsöléséről, a gabonarekvirálásokkal kapcsolatos visszaélésekről, a békemozgalomról, a sztrájkokról, a munkásmegmozdulásokról, tilos volt bírálni a cenzúrát és tilos volt a kicenzúrázott részeket üresen hagyni! Azok ellen az újságok ellen, amelyek nem alkalmazkodtak a Sajtóbizottság előírásaihoz, az Igazságügyminisztérium különféle megtorlásokat alkalmazhatott: bűnvádi eljárás megindítása, pénzbüntetés, lefoglalás, elkobzás, előzetes cenzúra elrendelése (amennyiben a lap addig nem állt előzetes ellenőrzés alatt), végső soron a lap végleges betiltása.³

¹ Az 1912. LXIII. tc. 11. §. felhatalmazást adott a kormánynak, hogy az időszaki lapok-
nak és más sajtótermékeknek ellenőrzését a sajtótörvénytől eltérően szabályozza.

² Bár az 1912. LXIII. tc. felhatalmazást adott valamennyi sajtótermék előzetes cenzúrá-
jára, a kormány a háború kitörésekor ezzel a felhatalmazással nem élt és az előzetes cenzúra
bevezetését csupán egyes erre okot szolgáltatató időszaki lapokra nézve fogantatosította (1914—
5483. ME. sz. rendelet). Az igazságügyminiszter ezt követően kiadott rendelete azonban vala-
mennyi újságra nézve kimondta, hogy a megjelenés és terjesztés eltiltásának terhe alatt „tilos
olyan híreket közölni, amelyek a lakosság körében nyugtalanságot vagy izgalmat kelthetnek
és hátrányos befolyással lehetnek a monarchia katonai helyzetére” (1914—12001. I. ME.).
Az újságok az utólagos megtorlástól félve ezért önmagukat cenzúrázták, illetve, miután ez
látszott a legbiztosabbnak, a cikkeket engedélyezés végett önként mutatták be a sajtóirodának.
A „bizalmas” és „szigorúan bizalmas” utasítások a lapok öncenzúráját irányították.

³ A bizalmas utasítások a világháború éveinek magyar történelméhez értékes forrás-
anyagul szolgálnak, sok vonatkozásban többet adnak, mint maga az egykorú sajtó. Teljes gyűj-
teményük mind ez ideig sajnos nem került elő. Több „bizalmas” és „szigorúan bizalmas” utasítás.

A háború kitörését követően az első időkben a megtorló rendelkezések alkalmazására alig került sor. A sajtó, kormánypárti és ellenzéki, egymással versenyzett a háborús uszításban, a lelkesnél lelkesebb cikkek megírásában. Nem maradt ki ebből a *Népszava* sem, amely a hadüzenetet megelőzően állást foglalt a háború ellen, annak megtörténte után azonban beilleszkedett a sovinszta hangulatba, és a központi hatalmak imperialista rablőháborúját a munkások előtt igazságos, az európai kultúra védelmében vívott harcnak tüntette fel. Bár a háború idején a papírhiány miatt a kormány új lapok kiadását általában nem engedélyezte, a *Népszavának* lehetővé vált 1914 végén külön esti kiadás megjelenítése. A *Kis Népszava* néhány hónapig a bulvárlapokkal versenyezve, 2 filléres áron közölte a legfrissebb háborús híreket és „győzelmi” jelentéseket. A háború elhúzódása, a bajok sokasodása, az országos hangulat megváltozása később azonban kihatott a sajtóra is. Az ellenzéki lapok, különösen az orosz forradalmat követően, ha csak nem akartak olvasóikról lemondani, egyre-másra voltak kénytelenek közölni olyan híreket és cikkeket, amelyek nem álltak összhangban a Sajtóbizottság elképzeléseivel. A háború utolsó évében a lapok üzleti érdeke mindinkább ellentétbe került a hivatalos követelményekkel, az olvasók kívánságai és a cenzúra előírásai között a szakadék mind mélyebbé vált.

1918 őszén az ellenzéki újságírók között mozgalom indult a közlemények előzetes bemutatásának megtagadására. Október 23-án az újságírókarzat a parlamentben az ülés megnyitásakor tüntetést rendezett a cenzúra ellen. Október 26-án a reggeli lapok a cenzúra bizalmas utasítása ellenére közzétették a Nemzeti Tanács kiáltványát, és a budapesti napilapok nagy része egyidejűleg kinyomtatta a szerkesztőségek bizalmi férfiainak és az Újságíró Egyesület cenzúra ellen küldött bizottságának közleményét, amely egyszerűen kinyilatkoztatta, hogy a sajtó „a cenzúra intézményét megszüntette”. A Sajtóbizottság minderre elkobzással és a bűnvádi eljárás megindításával válaszolt, gyakorlatilag azonban már tehetetlen volt.

Az utolsó „bizalmas” október 29-én jelent meg.

Október 30-án a forradalom győzelmével a Sajtóbizottság befejezte pályafutását. A Külföldi Sajtótermékek Ellenőrző és a Könyvkiviteli Bizottság rövidesen önmaga kérte feloszlatását.

A sajtó helyzete a polgári demokratikus forradalom idején

A polgári demokratikus forradalom által hatalomra segített koalíciós kormány 1918. december 7-én törvényt adott ki a sajtószabadságról. Az 1918. II. néptörvény megszüntette az előzetes cenzúrát, szabadá tette a sajtótermékek addig engedélyhez kötött utcai terjesztését, eltörölte a lapbiztosítékot, a sajtótermékek lefoglalását bírói ítélethez kötötte, és mindezzel lényegében szentesítette a forradalom eredményeként már fennálló helyzetet. A sajtószabadság törvénybeiktatása azonban távolról sem jelentette a magyarországi sajtó összetételének, szellemének, a háború előtti sajtóviszonyoknak alapvető megváltozását. Az Újságpapír Központ a papírhiányra való tekintettel ugyanis tovább folytatta működését, és a papírelosztás kézbevitelével a kormány a lapok

megtalálható az Országos Levéltárban, a Miniszterelnökség iratai között (1165—1918—IV. res.). Néhány utasítás szövege megjelent SERÉNY Aladár könyvében: „*Bizalmas*”. A háborús cenzúra hőhémunkája. Bp. 1919.

megjelenését, terjedelmét tetszése szerint szabályozhatta. Az idevágóan már november közepén kiadott rendelet⁴ úgy intézkedett, hogy papírellátásban csak azok a lapok részesíthetők, amelyek 1918. március 31-től a rendelet kiadásának napjáig már megjelentek. A kormány ilyen módon a sajtó területén a forradalom előtti helyzetet mesterségesen továbbra is fenntartotta. A Miniszterelnökség sajtóirodája továbbra is folyósította a vidéki lapok számára a korábbi kormány által nyújtott szubvenciókat,⁵ a fővárosi lapok pedig — köztük a legreakciósabbak is — támogatásra számíthattak a Kereskedelmi Minisztérium részéről, amelynek élén a jobboldali szociáldemokrata GARAMI Ernő állt.⁶

A polgári demokratikus forradalom időszakában továbbra is megjelentek a klérus lapjai, továbbá a *Budapesti Hírlap*, a *Pesti Hírlap* és az *Az Újság*, pedig a munkapárt és az alkotmánypárt, amelyeknek ez utóbbiak szócsövei voltak, már a forradalom első napjaiban önként feloszlatták önmagukat. A polgári sajtó hangja kezdetben lelkes volt, és még a reakciós lapok is messzemenően alkalmazkodtak a változott viszonyokhoz. Amint azonban a kormány helyzete gyengült, és az ellenforradalmi szervezkedés erőteljesebbé vált, a jobboldali lapok levette a lojalitás álarcát egyre szemérmetlenebbül támadták a forradalmi vívmányokat, egyre nyíltabban segítették a nagybirtok és nagytőke védelmében fellépő konzervatív, reakciós erőket.⁷

A NAGY György-féle Köztársasági Párt a forradalom győzelme után napilap formájában akarta feltámasztani, még a háború előtti években betiltott, *Magyar Köztársaság* című folyóiratát. E vállalkozás azonban megfelelő támogatás hiányában sikertelen maradt.⁸ Ugyanakkor a Központi Sajtóvállalat, amely a háború idején a Wekerle-kormánytól nem kapott engedélyt új napilap kiadására, 1919 elején összefogva az OMGE és a Gazdaszövetség által támogatott Földműves Párttal, megvásárolta a *Déli Hírlapot* és megkísérelte, hogy e nagy példányszámban megjelenő napilapot a klérus, a szervezkedő ellenforradalom szolgálatába állítsa.

Mindez kevéssé volt összhangban az országon belüli tényleges erőviszonyokkal és beleütközött a forradalmi közhangulatba. Az ellenforradalom jelentkezésén felbőszült munkások január 23-án megtámadták és feldúlták a *Pesti Hírlap* palotáját, február 9-én az *Uj Lap* szerkesztőségét, február 20-án pedig a római katolikus kongreganisták Apostol nyomdáját. A *Déli Hírlap* szerkesztő-

⁴ 5543/1918. ME. rendelet. *Budapesti Közlöny*. 1918. november 22.

⁵ Ld. Miniszterelnökség Levéltára. OL. ME. 1207—1919. III.

⁶ GARAMINAK e kérdést illető magatartásával az ugyancsak jobboldali szociáldemokrata GÖNDÖR Ferenc sem értett egyet. Mint emlékirataiban leírja, az újságok kérdésében sokat vitázott GARAMIVAL, mert GARAMI azon az „állásponton volt, hogy ő a papírvisszatérítés és papírellátás kérdésében is egyenlő mértékkel kíván mérni minden kiadvány támogatja az a forradalom ügyét, akár nem”. GÖNDÖR Ferenc: *Vallomások könyve*. Wien, 1922. 25. l.

⁷ Néhány hónappal a forradalom győzelme után MAGYAR Lajos: *A forradalmi sajtó* című cikkében (*Az Ember*. 1919. január 28.) a következőképpen jellemezte az akkorra kialakult helyzetet: „A háború bitang, pusztító nyomorúsága az oka, hogy a forradalom után kénytelenek voltak fenntartani a lapkiadás monopóliumát, ami megakadályozza, hogy egy forradalmi sajtó kialakulhasson.” „Ma már ott tartunk, hogy a napilapok közül mindössze három újság áll a forradalom vívmányai alapján, míg a többi lapok az álcázott vagy nyílt ellenforradalom politikáját csinálják.”

⁸ VÁSÁRHELYI Tamás: *Emlékezés Nagy Györgyről* című cikkében (*Köztársaság*, Párizs 1925. július 25.) a lapalapítás meghiúsulásáról a következőket írja: „A papírközpont élén ... egy Tisza huszár szerkesztő állt s az nem adott papírost a Köztársasági Laphoz. Egyetlen számot tudtunk kiadni egy nyomda jóvoltából, mire a papírczár megfenyegette, hogy megvonja tőle a rotációs papírost, ha még egy számot kiad.”

ségének a tagjai megtagadták a lap reakciós kezekre való átjárszásának a tudomásul vételét, s amikor az új tulajdonosok a lapot erőszakkal próbálták birtokukba venni, ezt az újságírók szakszervezetének segítségével, tengerészkatonák védelme alatt meghiúsították.

A kormány papírrendelete következtében új napilapok — mint ezt a *Köztársaság* példája is bizonyítja — a polgári demokratikus forradalom időszakában alig jelentek meg, az új, a polgári értelemben vett „forradalmi” amennyiben jelentkezett, úgy egyes ritkán, kis terjedelemben kiadott időszaki lapokban ölthetett testet. Ezeknek az újságoknak egy része hangzatos címek alatt (*Korbács, Itélet, Új Magyarország, Vörös Lobogó, Vörös nemzeti füzetek, Proletár, Spartacus*) és többnyire ríktó vörös fejléccel vagy nyomással jelent meg, tartalmuk azonban — egy-két kivételtől eltekintve — a forradalomtól messze állt, cikkeik a bulvárlapok szenzációt hajhászó riportjainak színvonalán mozogtak.

A Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek támogatásával a polgári demokratikus forradalom időszakában több mint 30 új, főleg helyi jellegű időszaki lap látott napvilágot. Baloldali irányukra való tekintettel helyes megemlíteni e lapok közül a Csepelen kiadott *Proletárt* (január 4-től április 27-ig jelent meg hetenként), továbbá a *Nép katonáját*, amely a katonatanácsok kormánybiztosságának volt a hivatalos lapja. (6 száma jelent meg február 7 és március 18 között.)

A kommunista sajtó születése

A polgári demokratikus forradalom időszakának, a magyar sajtótörténet szempontjából kétségkívül legjelentősebb eseménye a magyarországi kommunista sajtó megjelenése. A kommunista sajtó az ellenzéki munkásmozgalmi lapok harcoss hagyományainak volt a folytatója.⁹ Közvetlen előzményei az oroszországi magyar nyelvű forradalmi lapok.

Szovjetországban 1917 végén, az októberi forradalmat követően, először Pétervárott jelent meg magyar nyelvű újság, a *Nemzetközi Szocialista*. Ez a lap még inkább csak röpirat volt, egy oldalon nyomták és ingyen terjesztették. Nem a hadifoglyok számára, hanem a front részére készült azzal a céllal, hogy a Szovjetország ellen felvonuló osztrák—magyar hadsereg katonáihoz jusson el. A *Nemzetközi Szocialista* főleg a breszti béketárgyalások eseményeit ismertette, leleplezte a központi hatalmak uralkodó köreinek, a német militaristáknak, imperialistáknak a rabló terveit. A béke megkötése után megszűnt, és átadta helyét a Moszkvában kiadott *Szociális Forradalomnak*, amelyet az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja adott ki. A *Szociális Forradalom* első száma 1918. április 3-án látott napvilágot, tíz nappal a magyar kommunista csoport megalakulása után. Ez a hetenként kétszer, négy oldalon megjelenő újság, amelynek szerkesztői KUN Béla, SZAMUELY Tibor és a később renegáttá lett RUDNYÁNSZKY Endre voltak, kettős feladatot töltött be: egyrészt

⁹ A háború előtt az ellenzéki csoportok kiadásában a következő folyóiratok és lapok jelentek meg: *Világosság* (Szocialisták és szabadgondolkodók lapja. 1904—1907), *A Munka Szemléje* (1905—1908), *Társadalmi Forradalom* (A Magyarországi Forradalmi Szocialisták lapja. 1907—1912), *Ellenzék* (Az osztályharc alapján álló ellenzéki nyomdai munkások közlönye, 1908), *Magyarországi Munkásnép* (A kizárt vasmunkások lapja. 1909), *Magyarországi kőműves* (1909—1912), *Cementmunkás* (1909), *Úveges* (1908—1914), *Útépítő Munkás* (1909—1913), *Szociáldemokrata* (Politikai havilap. 1911), *Egyetértés* (Szombathely).

mozgósította és harcba hívta a magyar hadifoglyokat — munkásokat, parasztokat — az Orosz Tanácsköztársaság védelmére, másrészt felkészítette őket saját hazájuk felszabadítására. A *Szociális Forradalom*nak nagy szerepe volt abban, hogy egyre újabb és újabb forradalmi osztagok indultak nyugatra a kommunista eszmék terjesztésére. A lap hasábjain éles harc folyt az opportunizmus ellen. A *Szociális Forradalom* azután is megjelent, hogy a magyar kommunista csoport vezetőinek és tagjainak jó része 1918 novemberében hazatért Magyarországra. Utolsó száma egy 1919. március 28-án kiadott rendkívüli kiadás volt — ebben a magyar proletariátus nagy győzelmét, a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttét jelentette be.

1918 tavaszán és nyarán nemcsak Moszkvában, de Szovjetoroszország más városaiban is adtak ki magyar nyelvű kommunista újságokat. Omszkban 1918. február 10-től kezdve jelent meg a *Forradalom* című hetilap a később vértanúhalált halt LIGETI Károly szerkesztésében. LIGETI írta e lap forradalmi lelkesedéstől és szenvedélytől áthatott vezércikkeit és magyarra fordította az újság számára a *Kommunista Kiáltványt*. 1918 márciusától Szamarában *Ébredés*, áprilistól Penzában *Világszabadság*, Permben *Forradalmár*, júniustól Brezovban *Világforradalom* címmel adtak ki magyar nyelvű forradalmi lapokat. Magyar forradalmi újságok jelentek meg 1918-ban Krasznnojarszkban, Caricinben, Jekaterinburgban, Taskentben, Tomszkban és Szovjetoroszország más városaiban is.

Amikor 1918 november végén Budapesten megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja, azonnal felvetődött egy, a *Szociális Forradalom* nyomdokain haladó magyarországi pártlap létrehozásának szükségessége. Az adott viszonyok között, amikor a papírkiutalás a kormány tetszésétől függött, újságot kiadni nem volt könnyű feladat. Újságpapírt csak kéz alatt lehetett vásárolni, és ha ez megvolt, nyomdát kellett találni, amely vállalja a hatóságoknak előzetesen be nem jelentett lap kinyomtatását, illegálisan szerzett papíron. VÁGÓ Béla visszaemlékezéseiben leírja, hogy a József téri WALLENSTEIN-nyomda volt az, amely végülis vállalkozott a munka elvégzésére. Visszaemlékezése szerint az utolsó pillanatban azonban, amikor már minden együtt volt, a tulajdonos mégis megijedt és kikapcsolta a villanyt. Ekkor a nyomdában összegyűlt munkatársak maguk álltak a géphez és kézzel hajtották. Így jelent meg 1918. december 7-én a *Vörös Újság* első száma.⁹

Az első szerkesztőbizottság tagjai: KUN Béla, RUDAS László, VÁGÓ Béla és LÁSZLÓ Jenő voltak. Rajtuk kívül a szerkesztőségben még néhány fiatal újságíró dolgozott: BOROSS László, HAJDU Pál, LENGYEL József, RÉVAI József. Rájuk hárult a szerkesztői munka technikai része is.

A szerkesztői teendőket eleinte VÁGÓ Béla látta el, később, hazaérkezése után, SZAMUELY Tibor. A szerkesztőség az első napokban az Ügynök utcában székelt, ahonnan hamarosan a Visegrádi utcába, a 17. számú ház harmadik emeletének egyik szobájába költözött át. Ez a szoba SZAMUELYnek egyúttal lakószobául is szolgált. A kezdetben hetenként kétszer, később hetenként háromszor 10—15, majd 25 ezer példányban kiadott *Vörös Újság* eleven, kitűnően szerkesztett, a munkások körében nagy népszerűségnek örvendő lap volt. Harcos, jól megírt cikkekben foglalt állást a forradalom által felvetett kérdésekhez. Követelte az üzemek államosítását, a földesúri földek megváltás nélküli kisajátítását, fellépett az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívása és a szervezkedő ellenforradalom ellen. Követelte a proletariátus, a szegényparasztság felfegy-

⁹ VÁGÓ Béla: *A Vörös Újság első számáról*. Uj Március. 1928. 3. sz.

verzését, és újra és újra leleplezte a szociáldemokrata párt megalkuvását, a „népkormány” intézkedéseinek népellenes jellegét. A *Vörös Ujság* pontos híreket közölt Szovjetországról, és valamennyi újság között legjobban volt tájékozva az Ukrajnát felszabadító és a magyar határ felé közeledő Orosz Vörös Hadsereg harcairól. *Pártügyek* című rovata a párt szervezéséhez adott segítséget és beszámolt a kommunista mozgalom sikereiről, rohamos térhódításáról.

Utcai terjesztéséhez a kiadók nem adtak terjesztő apparátust, a munkások a terjesztést maguk szervezték meg, és önkéntes munkával látták el minden ellenszolgáltatás nélkül.¹⁰

A *Vörös Ujság* egyre növekvő népszerűsége a „demokratikus” kormányt arra ösztönözte, hogy terrorista eszközökkel kísérelje meg a lap elnémítását. A papírrendelet kijátszására hivatkozva a szerkesztőségben és a kiadóhivatalban egyre-másra tartott házkutatást. Február 3-án egy géppuskákkal és kézigránátokkal felszerelt rendőri különítmény hatolt be a szerkesztőségbe, a berendezést összetörte és az ott található iratokat, nyomtatványokat elszállította. Február 21-én a *Népszava* előtti provokáció ürügyével letartóztatták a párt vezetőinek többségét és a szerkesztőbizottság ajtaját lepecsételték. A letartóztatottak helyére azonban újak álltak, és a *Vörös Ujság* tíz nap múlva, március 1-én ismét megjelent; tovább folytatva harcát a szocialista forradalom győzelméért.¹¹

1919 elején a *Vörös Ujság* mellett más kommunista lapokat is sikerült megjelentetni. A JANCsó Károly által szerkesztett *Szegény ember* a párt agrárpolitikáját népszerűsítette és a földmunkások szervezkedését segítette, A *Vörös Katona* SZÁNTÓ Béla szerkesztésében a „kommunista proletárkatonák lapja” volt. Az *Ifjú Proletár* — szerkesztői BOROSS László és LÉKAI János — az ifjúmunkásokat tömörítette a Kommunista Párt zászlaja alá. A magyarországi román munkások is adtak ki kommunista lapot *Steagul Rosu* (Vörös Csillag) címmel.

1919. január 1-én egy értelmiségiekből álló kisebb csoport, amelynek HEVESI Gyula és KOMJÁT Aladár voltak a vezetői, „tudományos és irodalmi folyóiratot” indított *Internationale* címmel. A folyóirat szerkesztői és munkatársai célul az orosz szocialista forradalom, 1917 eszméinek népszerűsítését tűzték ki. Az *Internationale* rövidesen a párt elméleti folyóiratává alakult át, második száma már mint „kommunista folyóirat” jelent meg. Egyidejűleg a szerkesztőbizottság tagja lett: KUN Béla, LUKÁCS György és RUDAS László.

Vidéken is jelentek meg kommunista újságok. Közöttük a legnevezetesebb a *Nagyvárad* *Vörös Ujság* volt, amely február végén a *Vörös Ujság* szünetelése idején rövid ideig a budapesti lapot is helyettesítette. Debrecenben március

¹⁰ HAJDU Pál: *A Vörös Ujság és a kommunista sajtó a Tanácsköztársaság előtt és alatt* c. cikkeiben (*Új Március*. 1929 márc. különszám és *Sarló és Kalapács*. 1934. 4. sz.) leírja, hogy a pártnak mindenütt, többek közt a rendőrségen is voltak informátorai, nem volt olyan titkos, a munkások, a párt ellen irányuló kormányakció, amelyet a *Vörös Ujság* idejében le nem leplezett volna. A pártnak a csepeli állami rádióállomásnál is volt kapcsolata, és ennek segítségével hamarabb kapta meg a szovjetországi hadijelentéseket, mint a kormány. A pártnak később saját illegális rádióállomása is volt a Svábhegyen, amely szoros kapcsolatban állt a szerkesztőséggel.

¹¹ A letartóztatást követően kiadott *Vörös Ujság*ot RÁKOS Ferenc visszaemlékezése szerint ALPÁRI Gyula, BOLGÁR Elek, LUKÁCS György, RÁKOS Ferenc és RÉVAI József szerkesztették. (RÁKOS Ferenc: *A KMP második (illegális) Központi Bizottságának munkájáról*. Társadalmi Szemle. 1959. február.)

15-től kezdődően adták ki a *Debreceni Vörös Ujságot*. Kommunista lap volt a szegedi *Igazság* és a Sopronban kiadott *Soproni Tükör*, bár a pártvezetőség ezeket a lapokat hivatalosan nem ismerte el.

A proletárdiktatúra sajtója

A szocialista forradalom győzelme, a Magyar Tanácsköztársaság megalakulása után a sajtóügyek intézésére sajtódirektórium alakult, amely teljes hatalommal intézte a sajtót érintő kérdéseket.¹²

A sajtódirektórium március 25-én határozatot hozott az *Alkotmány*, a *Budapesti Hírlap*, a *8 Órai Ujság* és néhány kisebb napilap beszüntetésére. Április 7-én pedig további hetilapok és folyóiratok megszüntetéséről intézkedett.¹³

A reakciós és a feleslegessé vált polgári sajtó felszámolásával egyidejűleg megkezdődött a proletárdiktatúra sajtószervezetének a kiépítése, amennyire ez az adott helyzetben az egyre inkább fogyó papírkészletek mellett lehetséges volt. A *Népszava* lett a Tanácsköztársaság hivatalos reggeli napilapja. A *Vörös Ujság*, amely a *Budapesti Hírlap* épületébe költözött, szintén napilappá alakult át, és március 23-tól, az egyesült párt délutáni hivatalos lapjaként jelent meg.¹⁴

Napilap lett a *Volksstimme* és március 25-től a földmunkásszövetség lapja, a *Világzabadság*. A *Déli Hírlap* március 30-tól *Vöröskatoná* címmel a Vörös Hadsereg újságjaként jelent meg, a hétfői lapokat *Hétfői Ujság* néven egyesítették. A még megmaradt, jelentősebb polgári napilapokra vonatkozóan a direktórium április elején azt a javaslatot dolgozta ki, hogy ezek a kormányzótanács, illetőleg egy-egy népbiztosság hírszolgálati szerveivé alakuljanak át.¹⁵ E terv értelmében a *Világ* című napilap április 20-tól *Fáklya* néven a Közoktatásügyi Népbiztosság lapjaként jelent meg, a terv további kivitelére azonban már nem került sor, mert a papírhiány miatt a volt polgári napilap további megjelenése május 14-től kezdve szünetelt. Miután a *Vöröskatoná* már korábban, május 24-én pedig a *Fáklya* is beszüntette további megjelenését, május 25-től kezdve Budapesten csak 5 napilapot adtak ki. A *Népszavát*, a *Vörös Ujságot*, a *Volks-*

¹² A sajtódirektórium elnöke a proletárdiktatúra kikiáltásakor GÖNDÖR Ferenc, tagjai: FARAGÓ Miklós, KÉRI Pál, MAGYAR Lajos és PÓK Ödön lettek. Hivatalból tagja lett a direktóriumnak a miniszterelnökségi sajtóosztály és a vidéki sajtóosztály vezetője: GELLÉRT Oszkár és MAYER József, valamint SZABADOS Sándor, a Közoktatásügyi Népbiztosság csoportvezetője. Miután a direktórium ilyen összetételében feladatainak megfelelni nem tudott, április 14-én átszervezték, és tagjai közé bevonták a nyomdászok, kiadók, újságkihordók szervezetének képviselőit. Április 29-én a direktórium újra átalakult, és a Szellemi Termékek Országos Tanácsának sajtóbizottságaként folytatta működését. Ettől kezdve főleg az újságírók anyagi ügyeivel és a vidéki lapok problémáival foglalkozott.

¹³ A sajtódirektórium április 7-i ülésén 223 időszaki lap megszüntetését határozta el, és 68 további újság sorsának végleges eldöntését az illetékes népbiztosságokhoz utalta. (A Sajtódirektórium üléseinek jegyzőkönyvei. PI. Archivum A.II. 15/43.)

¹⁴ A *Vörös Ujságot* a proletárdiktatúra idején május végéig JANCSÓ Károly, ezt követően RUDAS László szerkesztette. A szerkesztőséget, amelyben továbbra is ott dolgozott BOROSS László, HAJDU Pál, LENGYEL József és RÉVAI József, a megnövekedett feladatok ellátására baloldali és szociáldemokrata újságírókkal egészítették ki. A lap példányszáma a proletárdiktatúra idején a korábbi 25 000-ről 300—350 000-re emelkedett.

¹⁵ A terv szerint *Az Est* az egész kormány hírközlő szervévé, a *Pesti Napló* a szociális-termelés, *Az Ujság* a pénzügyi, a *Világ* a közoktatásügyi, a *Pesti Hírlap* a külügyi, a *Friss Ujság* és *Kis Ujság* pedig a földművelésügyi népbiztosság lapjává alakultak volna át.

stímmét, a Világszabadságot és a német nyelvű *Pester Lloyd*ot, amelynek feladata elsősorban a külföld tájékoztatása volt. A papírhány súlyosbodásával július 8-tól kezdődően a *Vörös Ujság* és a *Népszava* terjedelme 8 oldalról 6 oldalra, illetve 12 oldalról 8 oldalra csökkent. A lapokat a Tanácsköztársaság utolsó hetében sárga vagy barna szalmapapíron nyomták.

A hetilapok közül továbbra is megjelentek a képeklapok (*Érdekes Ujság*, *Tolnai Világlapja*, *Képes Ujság*) és ebben az időben nemcsak képanyaguk figyelemreméltó, hanem cikkeik, novelláik is, amelyek színvonalban messze felette állnak a korábbi számokban közlteknek. Fennmaradt a proletárdiktatúra időszakában új tartalommal néhány korábbi színházi újság (*Színházi Élet*, *Színház*, *Figáro*) és vicclap is (*Borszem Jankó*, *Április*). A papírhány ellenére új szakirányú hetilapok is indultak. Nevezetes ezek közül a *Szociális Termelés* (A Szociális Termelés Népbiztosságának közlönye), amelynek cikkei nemcsak a népbiztosság tevékenységéről, hanem a Tanácsköztársaság gazdasági problémáiról általában is értékes tájékoztatást adnak, továbbá a Szocialista Jogászszövetség, majd az Igazságügyi Népbiztosság által a *Jogtudományi Közlöny* helyett kiadott *Proletárjog*, amely hasznos munkát végzett a kialakuló új társadalmi rend jogi problémáinak megoldása és az új jogi kultúra elterjesztése terén.

A hetenként vagy ennél ritkábban megjelenő párt és szakszervezeti lapok a proletárdiktatúra időszakában megerősödtek. Az *Ifjú Proletár*, amelynek február 20-a után csak egy száma látott napvilágot, újra rendszeresen kiadott hetilappá alakult át, és június végétől — az ifjúmunkások kongresszusát követően — a Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségének lapjaként jelent meg. Hetilap lett a nőmozgalom lapja, a *Nőmunkás* és az addig havonta kiadott *Szakszervezeti Értesítő*, a Szakszervezeti Tanács hivatalos közlönye. A szakszervezeti lapok száma, szemben az 1918. évi harminckettővel, a proletárdiktatúra idején meghaladta a hatvanat, a növekedés jelentős része azonban az újonnan alakult alkalmazotti, értelmiségi szakszervezetek lapjaira esett.

Szép számmal jelentek meg idegen nyelvű pártlapok is a magyarországi orosz, ukrán, román, szlovák, jugoszláv, lengyel és olasz munkások forradalmi csoportjainak kiadásában (*Pravda*, *Cservona Ukraina*, *Glasul Poporului*, *Crvena Noviny*, *Crvena Zastava*, *Czervona Gazeta*, *La Gazzetta Rossa*).

A Tanácsköztársaság a szocialista átalakulás jegyében, gyors ütemben a rendelkezések egész sorát adta ki. A nemcsak jogtörténeti, de történelmi szempontból is nagyjelentőségű jogszabályok a különböző hivatalos lapokban láttak napvilágot. Ezek közül a legfontosabb a *Budapesti Közlöny* helyére lépő *Tanácsköztársaság*, amely március 26-tól augusztus 1-ig jelent meg. A *Tanácsköztársaság*on kívül külön hivatalos lapja volt az egyes népbiztosságoknak (*Belügyi Közlöny*, *A Magyarországi Pénzügyi Népbiztosság Pénzintézeti Közleményei*, *Hivatalos Közlöny* stb.), a Vörös Hadseregnek és a Vörös Őrségnek (*A Vörös Hadsereg Rendeletei*, *Vörös Őrség* stb.) a fővárosnak (*A Budapesti Munkás és Katonatanács Hivatalos Közlönye*), a megyéknek és más különféle szervezeteknek is.

A tudományos folyóiratok közül a Tanácsköztársaság idején továbbra is megjelent a *Természettudományi Közlöny*, valamint több népszerű természet-tudományi folyóirat, valamint a *Magyar Nyelvőr*. A szépirodalmiak közül a proletárdiktatúra végéig megjelent a *Nyugat*, és június folyamán új szépirodalmi folyóirat indult *Új Idők* címmel a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság kiadásában. Július elejéig napvilágot látott KASSÁK Lajos szépirodalmi

lapja is, a *Ma*, de formalista, a szerzők által „forradalminak” vallott irodalmi és művészeti iránya kezdettől fogva heves kritikák és eltérő vélemények kereszt-tüzébe került. A Tanácsköztársaságnak jól szerkesztett ifjúsági folyóirata is volt az ugyancsak már korábban is kiadott *Uj Világ*.

A *vidéki lapokat* a Tanácsköztársaság általában meghagyta, úgyhogy ezek jelentős részét államosítva, részben új címek alatt, új szerkesztőkkel továbbra is kiadták, sőt közülük nem egy napilappá alakult át. Egy a közoktatásügyi népbiztosságon készült jelentés távolról sem teljes adatai szerint 1919 június végén Magyarország meg nem szállt területén 25 vidéki napilap és 58 vidéki hetilap jelent meg.¹⁶

A Budapesten addig működött különböző könyvmegosztókat beolvasztották a Magyar Távirati Iroda üzemébe, és új könyvmegosztó is indult *A Munka* címmel, amelynek feladata főleg a szakszervezeti és vidéki sajtó gazdasági hírekkel és cikkekkkel való ellátása volt.

A proletárdiktatúra vezetői tisztában voltak azzal, hogy az új sajtó megteremtése nem egyszerűen szervezeti kérdés, nemcsak egyes lapok megszüntetésén vagy újak megindításán múlik, hanem alapvetően azon, hogy sikerül-e az újságokat új tartalommal, a Tanácsköztársaság célkitűzéseinek megfelelő új szellemmel átíratni. A *Vörös Ujság* többször is elemezte a kapitalista sajtó erkölcsi züllöttségét és bírálta azokat a polgári újságírókat, akik ennek a légkörben nőttek fel és ezzel a szellemmel gyökeresen és őszintén szakítani nem tudtak és nem is akartak.¹⁷ Ismeretesekek voltak LENIN ez időben adott útmutatásai és a *Népszava* idézte is LENIN szavait: „A hazug és rágalmazó sajtó könyörtelen elnyomása mellett egy oly sajtó megteremtésén kell dolgoznunk, amely a tömegeket nem a politikai pikantériákkal és semmiségekkel traktálja és bolondítja, hanem a mindennapi gazdasági kérdéseket terjeszti a tömegek ítélete elé és azok komoly megtanulásában segítségükre van.” „A forradalom dicsőítése banális frázisokkal nem elegendő, hanem rá kell mutatni a tényleges haladásra és föl kell tárnai azokat a területeket, ahol a haladás hiányosabb tempójú.”¹⁸

A proletárdiktatúra sajtója megtette az első lépéseket a szocialista követelmények valóra váltására. Az újságokat sok jó és helyes törekvés hatotta át és a magyar Kommün 133 napja alatt nem egy olyan cikk jelent meg, amely ma is eleven és a magyar publicisztika szocialista kulturális hagyományainak maradandó értéke. A sajtó ugyanakkor tükröképe volt az átmenet visszasságainak és nehézségeinek is. Tükröződtek benne többek közt azok az ellentétek, amelyek a Tanácsköztársaság egész ideje alatt a proletárdiktatúra vezető szerveiben az ingadozó, kapitulációra hajló, az egyesült párthoz csak kényszerűségből csatlakozó jobboldali, centrista szociáldemokrata vezetők és a proletárdiktatúra fennmaradásáért harcoló kommunisták között fennálltak. Ebben a vonatkozásban az a helyzet alakult ki, hogy a kommunisták a *Vörös Ujság*, *Az Ifjú Proletár* és a párt továbbra is megjelenő elméleti folyóirata, az *Internationálé* körül tömörültek, míg a *Népszava*, a *Volksstimme*, a szakszervezeti lapok nagyrésze és *Az Ember* című hetilap továbbra is a szociáldemokraták

¹⁶ PI. Archivum A II. 7/12. *Jelentés A Munka c. könyvmegosztó működéséről*. 1919. jún. 2.

¹⁷ Lásd a *Vörös Ujság* 1919. május 9-i és július 10-i számában megjelent cikkeket (*Cikk a vezércikkről. Sajtószabadság és kapitalizmus*).

¹⁸ *Népszava*. 1919. ápr. 3. és ápr. 18-i szám: *A Munka és a sajtó földadata* című cikkek. Az idézeteket a *Népszava* LENIN-nek 1918 tavaszán írt *A Szovjethatalom soronlevő feladatai* és 1918 szeptemberében a *Pravdában* megjelent *Ujságaink jellegéről* című írásából vette.

kezében maradtak. Az első hetekben ez utóbbi lapok is eleget tettek a követelményeknek, később azonban a helyzet megváltozott, és nem egy kérdésben nyílt polémia folyt a szociáldemokrata és a kommunista kézben levő újságok között.

Az újságírók nagyrésze — ezt még az ellenforradalom történetírói is elismerték¹⁹ — lelkesen és önként csatlakozott a proletárdiktatúra ügyéhez, ellenállásról a hatalom átvételekor szó sem volt; még a legreakciósabb újságírók is megfelelő munkáért és beosztásért kilincseltek az illetékeseknél. A proletárdiktatúra nagylelkű volt a megszűnt lapok munkatársaihoz és továbbra is folyósította a fizetéseket függetlenül attól, hogy sikerült-e munkába állítani az illetőket vagy sem.²⁰

A Tanácsköztársaság későbbi időszakában olyan hírekre, hogy a munkanélküli újságírókat a vidéki lapok megerősítésére fogják kiküldeni, vagy vidéken a kultúr munka más területére fogják állítani, az újságírók körében nyugtalanság keletkezett, és egyesek ezt a hangulatot kihasználva ellenségesen léptek fel a proletárdiktatúra ellen. Az Újságírók Szakszervezete július elején felbomlott; az öntudatos szocialista újságírók GÁBOR Andor vezetésével kiléptek a szakszervezetből, és létrehozták a Magyarországi Szocialista-Kommunista Újságíró Munkások Forradalmi Szervezetét.

Az ellenforradalom győzelme maga alá temette mindazt, ami az új szocialista sajtóból, nehéz viszonyok között, sok áldozattal és fáradtsággal már felépült. Augusztus elseje után az addig nagy nehézségek árán fenntartott lapok egy időre szinte kivétel nélkül megszűntek. A *Népszava* augusztus 6-i számáról lekerült a *Kommunista Kiáltvány* híres jelmondata: „Világ proletárjai egyesüljtek”. A *Vörös Újság* utoljára augusztus 3-i keltezéssel jelent meg.

IRODALOM

BIBLIOGRÁFIÁK. REPERTORIUMOK. Az 1918—1919. évi forradalmak idején kiadott időszakai sajtó bibliográfiájának összeállítására az azóta eltelt több mint 40 esztendő során több kísérlet történt.

Az ellenforradalom e munka elvégzését természetesen nem tekintette fontos feladatnak. A két világháború között csupán egy olyan összeállítás jelent meg, amely kifejezetten e kérdéssel foglalkozik. Ez nem egyéb, mint a Tanácsköztársaság idején megjelent vidéki sajtó címjegyzékének (és nem bibliográfiai adatainak) a közlése, egy a Nemzeti Múzeum irattárában talált lajstrom alapján. (*Vidéki hírlapirodalmunk a proletárdiktatúra idején.* Magy. Könyvszle. 1919. január—december. 140—142. l.)

1942-ben az Országos Széchényi Könyvtár *Magyarország időszakai sajtójának könyvészete* című sorozatában kiadta KEMÉNY György összeállításában az 1911-től 1920-ig megjelent hírlapok és folyóiratok bibliográfiáját. (*Magyarország időszakai sajtója 1911-től 1920-ig.* Bp. 1942.) Ez az összeállítás, mint címe is mutatja, nem a forradalmak, hanem az 1911—1920-as évek

¹⁹ NEUBAUER Gyula: *A bolsevizmus Magyarországon* című ellenforradalmi kiadványban megjelent *Sajtó* című cikkében írja: „Az újságíró társadalom nagy többsége nem volt ellensége a bolsevista uralomnak, velük érzett és értük harcolt”. (734. l.)

²⁰ Az ellenforradalmi újságok későbbi legendáit, miszerint a Tanácsköztársaság idején az újságírók éheztek és nélkülöztek volna, egyes, a kommunistákkal egyébként szembenálló szociáldemokrata újságírók is megcáfolták az emigrációban. RÓBERT Oszkár *Az Ember* 1935. június 8-i számában erre vonatkozóan egy az *Újságban* megjelent cikkkel polemizálva a következőket írta: „Minden lelkiismeretfurdalás nélkül mondom, hogy amíg köröskörül a városban a proletárok nélkülöztek, az újságíró szervezetek illetékes helyen megkapták a szükséges élelmet és mindvégig rendes, bőséges koszt volt a „belsődjözsefvárosi művész-klubban”. Soha előtte soha utána diktatorikus forradalom olyan tisztességesen nem bánt a más nézetű intellektuákkal, fizetést adtunk munka nélkül, a betegeket fürdőbe utaltuk s a blokád és körháború, az egész forradalmi vihar dacára az újságírók klubjukban nem éreztek inséget, a mosogatóvíz leves, a rovarpecsenye csak fantázia szüleménye”.

sajtójával foglalkozik, miután azonban 1918—1919 ebbe az időszakba esik, így a bibliográfia a polgári demokratikus forradalom és a proletárdiktatúra időszaki sajtóját is felsorolja. A bibliográfia a Széchenyi Könyvtár- és folyóirat-gyűjteménye alapján készült, amely — mint a szerző erre előszavában utal — általában véve sem teljes és 1918—1919-re vonatkozóan különösképpen nem az. A címjegyzék ezenkívül a sajtót betűrendben sorolja fel, külön időrendi tájékoztatást nem ad, így anyaga a forradalmak szempontjából nehezen használható.

Nem tűzi ki céljál a forradalmak sajtójának ismertetését a *Magyar munkásmozgalmi sajtó bibliográfiája* című kiadvány sem, amelyet sokszorosítva 1951-ben a Magyar Munkásmozgalmi Intézet adott ki. Ez a bibliográfia azonban ebből a szempontból is jól használható, mert a III. kötet végén található mutatók külön csoportosításban adják a Tanácsköztársaság előtti kommunista sajtó és a Tanácsköztársaság sajtójának címjegyzékét. A *Magyar munkásmozgalmi sajtó bibliográfiája* a Tanácsköztársaság idejéből 370 hírlap és folyóirat nevét sorolja fel.

Kifejezetten a Magyar Tanácsköztársasággal foglalkozik az Országgyűlési Könyvtár 1958-ban kiadott *A Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok* című összeállítása. E kiadvány, könyvészeti anyaga mellett a proletárdiktatúra sajtójának bibliográfiai adatait is közli mind betűrendben, mind tárgykörök szerint csoportosítva. A Tanácsköztársaság idejéből 385 időszaki sajtótermék leírását adja.

A polgári demokratikus forradalom idején megjelent sajtó bibliográfiáját külön még nem állították össze. A *magyar munkásmozgalmak történelének válogatott dokumentumai* című kiadvány 5. kötetének (1917 november 7—1918 március 21. Összeállította: GÁBOR Sándorné, FEHÉR András, HORVÁTH Zoltánné, MILAI György. Bp. 1956.) függeléke azonban közli a polgári sajtó anyagából is.

A *Válogatott dokumentumok* 6. kötetében található a Tanácsköztársaság sajtójának legteljesebb bibliográfiája. Az itt közölt összeállítás 623 hírlap és folyóirat adatait ismerteti. (Különlenyomatban is megjelent: MSZMP KB. Párttörténeti Intézete: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának bibliográfiája*. Bp. 1960. Ez a sajtótermékek betűrendes felsorolásán kívül az anyagot tárgykörök és helységek szerint is csoportosítja, és külön mutató tájékoztat benne az idegen nyelvű lapokról.)

A Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából kísérlet történt az egykorú sajtó cikk-anyagának részbeni összeállítására is. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 58 hírlap Budapestre vonatkozó anyagát dolgozta fel *Budapest a Tanácsköztársaság idején*. Az *egykorú sajtó tükrében* c. bibliográfiájában, amely több mint 2000 cikk címét és rövid annotációját közli tárgykörök szerint csoportosítva. NAGY László: *A Tanácsköztársaság Veszprém megyei sajtójának cikkbibliográfiája* c. munkája a megye területén megjelent hírlapok helytörténeti vonatkozású cikkeit állítja össze ugyancsak annotálva és tárgykörök szerint csoportosítva. (A kiadványt ismerteti DEZSÉNYI Béla. *Magy. Könyvszale* 1960. január—március.)

FELDOLGOZÁSOK. VISSZAEMLEKEZÉSEK. Az új- és legújabbkori magyar sajtótörténet kutatásának és feldolgozásának elmaradottságát mutatja, hogy az 1918—19. évi forradalmak sajtójának alapos, részletes összefoglaló történetét mind a mai napig sem írták meg.

Az ellenforradalom tollnokainak a proletárdiktatúra bukását követő rosszindulatú vádaskodását aligha lehet történetírásnak nevezni. Amit írtak, nem a Tanácsköztársaságra, hanem a fehér terror rosszlemkű légkörére jellemző, amelyben e cikkek fogantak. (NEUBAUER Gyula: *Sajtó — A bolsevizmus Magyarországon*. Bp. 1921. című kötetében. KUN Andor: *A bolsevista sajtó — A proletárdiktatúra Magyarországon*. Bp. 1920. című kötetben.)

Kommunista részről három jelentősebb összefoglalásról kell megemlékeznünk. Ezek közül a legrészletesebb PRÁGER Miklósnak *A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának ismertetése* című, 1955-ben kiadott, jelentős anyagot feldolgozó egyetemi előadása, amely bőségesen foglalkozik az előzményekkel, a kommunista sajtó születésével is. (PRÁGER Miklós: *A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának ismertetése*. Kézirat. Bp. 1955. Egy része megjelent a *Magyar Munkásmozgalmi Intézet Értesítője* 1955. 2. számában. Az itt megjelent cikk függeléke több, a *Vörös Újság*ban név nélkül megjelent cikk szerzőjének a nevét közli a *Vörös Újság* szerkesztőségi lap-példányai alapján.) HAJDU Pál korábban, még az emigráció éveiben írt tanulmánya: *A kommunista sajtó a Tanácsköztársaság előtt és alatt* (Uj Március. 1929. különszám) mint címe is mutatja, nem a kérdés egészére, csak a kommunista sajtó ismertetésére szorítkozik, amelynek 1919-ben ő is munkatársa volt. Leírását a személyes élmények és emlékek teszik érdekessé. A harmadik, 1956-ban megjelent feldolgozás MÁTÉ György: *Sziktától lobban a láng* (A magyar kommunista sajtó munkásainak harca) című könyvének e korszakra vonatkozó fejezete (*A magyar kommunista sajtó előfutárai. A Magyar Tanácsköztársaság sajtója*) az előbbiekhöz képest kevés újat ad és inkább csak a korábbi feldolgozások népszerű összefoglalásának tekinthető.

Az emigrációban, még inkább a felszabadulás után több olyan cikk és tanulmány is napvilágot látott, amely a forradalmi sajtó történelének rész kérdéseivel foglalkozik. Ismertetést és gazdag bibliográfiai anyagot közölnek a hadifogoly újságokról TERBE Lajos tanulmányai: *Szibériai magyar lapok 1915—1921. A Szovjetunió európai részében megjelent magyar lapok 1917—*

1921. (Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1958 és 1959.) A *Vörös Ujság* történetét először HAJDU Pál írta meg külön tanulmányban (*Sarló és Kalapács*. 1934. 4. sz.), ezt követte 1945 után több a *Szabad Népből* és a *Népszabadságban* megjelent méltatás. (30 éves a *Vörös Ujság*. Szabad Nép. 1948. december 7. A *forradalom hírnöke*. (A *Vörös Ujság* megjelenésének 40. évfordulójára.) Népszabadság. 1958. december 7.) Az *Ifjú Proletárról* az ifjúsági sajtó, a *Proletárjogról* pedig a *Jogtudományi Közöny* közölt a közelmúltban ismertetést. Cikk jelent meg a Tanácsköztársaság humoros sajtójáról és a 40. évforduló kapcsán néhány, a vidéki sajtó helyzetével foglalkozó összeállítás is napvilágot látott. (*Harcba hívó szó*. 40 esztendő az ifjú kommunista sajtó. Magyar Ifjúság. 1959. január. Biczó Sándor: *Proletárjog*. Jogtud. Közl. 1959. február—március. RUDAS Klára: A *Magyar Tanácsköztársaság humoros sajtójáról*. Magy. Könyvszle. 1959. április—június. VIGH Károly: *Negyven éves a kommunista sajtó*. Pest Megyei Hírlap. 1858. december 7. KAROS Józsefné BENKE Irén: *Nagy idők tanúi. Adatok a polgári forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság Szolnok megyei sajtójának történetéhez*. Jászkunság. 1959. március. POVÁZSAI János: A *Békés megyei munkássajtó története különös tekintettel a Tanácsköztársaság korára*. Fiatalok a Tanácsköztársaságról. Bp. 1960. c. kötetben. PÉTER László: *Az Igazság története (1918—19)*. Szemelvényekkel és repertóriummal. Szeged. 1962.)

A feldolgozásokat ugyan nem helyettesítik, de azokat kiegészítik és a foghíjakat némileg pótolják az 1918—19. évi sajtó egykori munkatársainak és szervezőinek visszaemlékezései. FARAGÓ Dezső és GISZTL Pál a *Szociális Forradalom*, VÁGÓ Béla és LENGYEL József a *Vörös Ujság*, HEVESI Gyula az *Internacionale*, NAGY Lajos a *Vörös Lobogó*, BARTA Lajos a *Fáklya*, BÖLÖNI György az *Érdekes Ujság*, B. SZÜCSICH Mária a *Lányok Ujság* jatörténetéhez tárnak fel visszaemlékezéseikben értékes, máshol aligha fellelhető mozzanatokot. FARAGÓ Dezső: *Beszélgés Leninnel*. Magyar Nemzet. 1956. április 22. GISZTL Pál: *Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Magyar Csoportja megalakulásának 40. évfordulójára*. Párttört. Közl. 1958. 2. sz. VÁGÓ Béla: *A Vörös Ujság első számáról*. Uj Március. 1928. 3. sz. LENGYEL József: *Visegrádi utca*. Bp. 1957. HEVESI Gyula: *Az Internacionale — az első magyar kommunista folyóirat*. Társad. Szle. 1958. 10. sz. NAGY Lajos: *A menekülő ember*. Bp. 1954. BARTA Lajos: *Felejthetetlen magyar 19 — Pirkadása a magyar égnék*. Bp. 1959. című kötetben. BÖLÖNI György: *Vörös Lobogó*. Uo. B. SZÜCSICH Mária: *Szerkesztő leveltem*. Uo. Megírta — ha kissé szűkszavúan is — visszaemlékezéseit GELLÉRT Oszkár a forradalmak időszakának sajtófőnöke, és könyvében egyúttal a *Nyugat* 1918—1919. évi történetét is sok érdekes részlettel gyarapítja. (GELLÉRT Oszkár: *Egy író élete*. I. kötet. 1902—1925. Bp. 1958. A *Nyugatra* vonatkozóan lásd korábbi cikkét is. A „*Nyugat*” a *Tanácsköztársaság* alatt. Flet és Irodalom. 1957. 15. sz.)

WELTNER Jakabnak, a *Népszava* szerkesztőjének és GÖNDÖR Ferencnek, a sajtódirektórium elnökének, *Az Ember* című hetilap szerkesztőjének visszaemlékezése is sok érdekes részletet tartalmaz. A jobboldali szociáldemokraták írásai azonban távolról sem ezek megörökítését, hanem elsősorban sajtát, a történelem által elmarasztalt kapituláns politikájuk igazolását célozzák. (WELTNER Jakab: *Forradalom—bolsevizmus—emigráció*. Bp. 1929. GÖNDÖR Ferenc: *Vallomások könyve*. Wien, 1922. Hasonló szellemben íródott KORCSMÁROS Nándor: *Forradalom és emigráció*. Wien, 1923. című munkája is.)

A polgári újságírók visszaemlékezései a forradalmakkal kapcsolatban többnyire szűkszavúak, könyveik távol állnak attól, hogy a megírásukkor még nagyon is közeli eseményekről, akárcsak polgári értelemben véve, elfogulatlanul tudjanak beszélni. (RÁKOSI Jenő: *Emlékezések*. Bp. é.n. SZABÓ László: *Szegény ember gazdag élete*. 1—3 kötet. Bp. 1928. TARJÁN Vilmos: *Riporter titkaimat nem viszem a sírba*. Bp. é.n. RÁSKAI Ferenc: *Titkaim*. Egy 36 éves íróasztal regénye. 1—4. kötet. Bp. 1940—1942. RÓNA Lajos: *Harminc év az újságíró pályán békében, háborúban, forradalomban*. Bp. 1930. stb.)

ANDRÁS SIKLÓS:

THE HUNGARIAN PRESS DURING THE RÉVOLUTIONS 1918—1919

The I. World war brought great constraints for the Hungarian Press which enjoyed previously only an illusive and relative liberty. The government organized Press-Committee for the control of press. At the beginning of the war governmental and oppositional newspapers submitted themselves to the regulations of the Committee. Later, due to the changed atmosphere the gulf between readers' interests and regulations deepened. Thus commercial interests of the papers got into contradiction with official requests.

The press control system was swept away by the victory of the bourgeois democratic revolution the 3. October 1918. The KÁROLYI government supported by the democratic revolution codified on the 7 December the liberty of press. Nevertheless, due to lack of newsprint, the system concerning the distribution of paper was maintained, the government could dispose of the edition and extent of newspapers. Essentially, the decree confirmed prerevolutionary situation, enabled the publishing of reactionary papers, and hampered the introduction of new ones. The bourgeois press adapted itself first to the changed situation. Later on, on account of the strengthening of counter-revolutionary organization conservative papers openly attacked revolutionary achievements. The workers being enraged by counter-revolutionary songs held demonstrations at the beginning of 1919 against reactionary attitudes and attacked these redactions.

The most significant event with respect to the history of press was the birth of communist press during the period of bourgeois democracy. The communist press was built up on the former newspapers of the labour opposition and the newspapers edited in the Soviet Union for the Hungarian prisoners of war. The *Vörös Újság*, paper of the central communist party appeared first on the 7 December 1918 and became most popular within short. The issue of communist press could be maintained despite measures taken by the government and repeated attacks of the police.

After the installation of the Soviet Republic a press directorate was formed at the end of March for the management of the press. The press directorate stopped the edition of reactionary papers and started to build up press organization of proletarian dictatorship, which met many difficulties because of the Entente blockade and the rapid decrease of paper stock. Just 5 newspapers appeared after the 25 May in Budapest. The morning paper *Népszava* had largest number of copies, as well as the evening paper *Vörös Újság*. Many other dailies appearing in the country, weeklys, papers of the syndicates and mass organizations, scientific and belletristic reviews are known to have been published during the period of soviet republic. This immense material is a valuable source for the history of the period of Soviet Republic, reflects truly its initiations, its heroic effort against multilateral attacks — but also the difficulties and troubles.

Several bibliographic compilations concerning the press of the Soviet Republic have appeared lately. The most complete is the one issued by the Institute of Party History. The bibliography reports on 623 newspapers and reviews.

No detailed summary has yet appeared handling history of revolutionary press. However, recently a great number of recollections, articles, papers have appeared, reporting details on this topic.